

Wojciech Krawczuk
(Uniwersytet Jagielloński)

Granica szwedzko-rosyjska w epoce nowożytnej. Uwagi o książce Adriana Selina

The Swedish-Russian border in the modern era, comments on the book by Adrian Selin

Keywords: Russia, Sweden, XVII century, Adrian Selin

Annotation: The border between Russia and Sweden in the modern era ran through the Finnish, Estonian and Latvian territories. The wealth of archival and epigraphic materials gave Adrian Selin the opportunity to prepare a book that deals with many topics, in the field of political history, material history and the history of mentalities.

Шведско-российская граница в нововременную эпоху. Замечания на книгу Адриана Селина

Ключевые слова: Россия, Швеция, граница, XVII век,

Аннотация: Граница между Россией и Швецией в современную эпоху проходила в финской, эстонской, латвийской областях. Богатство архивных и эпиграфических материалов дало Адриану Селину возможность подготовить книгу затрагивающую многие проблемы, в области истории политической и материальной, а также истории менталитета.

Kwestie związane z granicami państw zawsze powodują ożywione dyskusje. Powstawanie w epoce nowożytnej stałych, liniowych, precyzyjnie wytyczonych granic daje okazję badań mechanizmów ich tworzenia, odpowiedzialnych, wysokich urzędników, lecz i zwykłych ludzi, bezpośrednio dotkniętych powstawaniem takich barier. Rozważania takie będą szczególnie ważne gdy idzie o dzieje Państwa Moskiewskiego, które dopiero w epoce nowożytnej zaczęło wychodzić z głębokiej izolacji.

Obszerna książka Adriana Selina¹ ukazuje bogaty świat pogranicza rosyjsko-szwedzkiego w siedemnastym wieku. Autor ustanowił daty graniczne opracowania: 1617 i 1700. Pierwsza odnosi się do pokoju w Stolbowej, druga jest początkiem Wielkiej Wojny Północnej, chodzi zatem o epokę zwaną w historiografii szwedzkiej *stormaktstiden*, czasem potęgi Szwecji. Obszerny wstęp dobrze pokazuje uwarunkowania wcześniejsze, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji po pokoju szwedzko-rosyjskim w Tiawzinie w 1595 roku. Dla czytelnika polskiego ma to spore znaczenie, gdyż uzyskuje dzięki temu także wiadomości o epoce gdy w Szwecji panował Zygmunt III Waza, w latach 1594 - 1600. Kwestie przebiegu tak odległych od Rzeczypospolitej granic okazać się mogły bardzo istotne, choćby w roku 1599, gdy wojewoda Jerzy Farensbach w 1599 roku planował inwazję na Szwecję przez Finlandię z terenów dzisiejszej Estonii. Wojska miały przemieszczać się przez teren Państwa Moskiewskiego, koło nowogrodzkich *prigorodow*. Także stroną przeciwną, czyli Karol Sudermański liczył na zgodę Moskwy na przemarsz wojsk do Inflant. Docenić trzeba, że i te informacje w pracy znajdziemy.

Fundamentem książki były wyniki żmudnej kwerendy archiwalnej, umiejętne wyzyskanie obfitego zasobu rosyjskich i szwedzkich archiwów. Szczególnie cenny okazał się zespół 109 *Porubjeżnyje akty* z Naukowego Archiwum Sankt-Petersburskiego Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk. Autor stwierdza we wstępie, że właśnie badania nad tym zespołem, jego dokładne opracowanie, umożliwiło podjęcie tematu. Daty graniczne pracy wynikają właśnie z dat granicznych tego zespołu. W 1617 roku Nowogród, po wieloletniej szwedzkiej okupacji, został odzyskany przez Rosjan i utworzony został tam urząd nazwany *Posolskij stoł nowgorodskoj prikaznoj izby*, podległy wojewodzie nowogrodzkiemu, a odpowiadający m.in. za organizację spotkań nadgranicznych, przyjmowanie dyplomatów, żołnierzy z zagranicy, zakupy sprzętu wojskowego, sprawy zbiegów. W jego archiwum znalazła się też m. in. korespondencja z namiestnikami oraz gubernatorami nadgranicznych szwedzkich miast i regionów. Bardzo ważną część archiwum tego urzędu, w kontekście granicy, stanowi korespondencja z Urzędem Poselskim (*Posolskij prikaz*) w Moskwie. W aneksie książki znajdujemy spis akt zespołu 109, w zestawieniu chronologicznym, z krótkim opisem zawartości. W aneksie drugim opublikowano 56 dokumentów z okresu 1533 - 1666, pochodzących z Rosyjskiego Państwowego Archiwum Akt Dawnych w Moskwie i Naukowego Archiwum Sankt-Petersburskiego Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk, w większej części chodzi o dokumenty, jakie dotąd pozostawały nieogłoszone drukiem.

Praca liczy osiem bardzo obszernych rozdziałów. W rozdziale pierwszym, który jest rodzajem poszerzonego wstępu znajdujemy historię granicy północno-zachodniej, począwszy od roku 1323, czyli traktatu między Nowogrodem i Szwecją zawartego w Orieszku. Dalsze rozważania, w rozdziale drugim, poświęcone zostały rozgraniczeniu w latach 1617-1620, opisaniu rozmaitych sporów, przedstawieni zostali główni przedstawiciele stron, uczestniczący w rozmowach. Natomiast rozdział trzeci dotyczy przemieszczeń ludności, zbiegów, powrotów z niewoli. Problem niepokrywania się granicy państwowej z granicą etniczną jest dla tego regionu zagadnieniem nierozwiązanym po dziś dzień, co szczególnie widoczne jest w Estonii i na Łotwie. Praca Adriana Selina przypomina o rozmaitych rozwiązaniach stosowanych w epoce nowożytnej, o nieustającej konieczności

¹ Адриан Селин, Русско-шведская граница (1617-1700 гг.). Формирование. Функционирование. Наследие. Исторические очерки, Санкт-Петербург 2016, 859 с.

radzenia sobie z bardzo trudnymi, odwiecznymi konfliktami. Rozdział czwarty przynosi informacje o ruchu dyplomatycznym, gońcach, posłańcach, posłach. Uwidacznia się tu specyfika działań dyplomacji rosyjskiej, w której istotny był sam proces wpuszczania i wypuszczania dyplomatów z kraju. W rozdziale piątym omówione zostały sposoby ochrony granicy, czyli przede wszystkim różne zastawy i zasieki. Szczególnie ważne jawią się ustanowione w 1629 roku zasady ochrony pogranicza. W rozdziale szóstym znajdujemy informacje o miejscowościach po obu stronach granicy, o drogach, ale także o ważniejszych urzędnikach rosyjskich i szwedzkich. Kontynuacja pewnych wątków następuje w rozdziale siódmym, poświęconym codzienności pogranicza; kradzieżom koni, czy konfliktom targowym, szpiegowaniu, pogłoskom i roztrząsaniu nowin z Europy. Na koniec rozdział ósmy, zatytułowany „Archeologia granicy”, pokazuje możliwości badania śladów istniejących po dziś dzień w terenie, inskrypcji, znaków, przy wykorzystaniu dawnych map i planów.

Rozważania, przeprowadzone na wysokim poziomie dokładności, służyć mogą w przyszłości do porównań, także w odniesieniu do granic Rzeczypospolitej z Państwem Moskiewskim.

Wspomnieć trzeba o drobnych niedociągnięciach pracy. Autor koncentruje się na granicy północno-zachodniej, ale można było wprowadzić porównania z innymi granicami Państwa Moskiewskiego, czy innych państw. Niedawno ukazał się choćby obszerny artykuł Géza Pálffy wskazujący na możliwości badawcze w podobnych kwestiach². Szkoda, że zabrakło konsekwencji w opracowywaniu indeksów, na początku znajdujemy krótki spis nazwisk w zapisie łacińskim, w dalszej części pojawia się podwójny zapis w cyrylicy i druku łacińskim, jednak niekonsekwentnie. Nie ma w pracy bibliografii, a wielka szkoda, gdyż tak obszerna książka powstała w oparciu o dużą bazę źródeł i opracowań, ze względu na objętość trudno ich szukać bez takiej pomocy. Brak streszczenia angielskiego, praca będzie więc miała ograniczony zasięg oddziaływania. Temat jest tak interesujący, że można by się pokusić o przetłumaczenie książki przynajmniej w części. Upomnielibym się o klasyczną pracę Helge Almquistaz 1907 roku³.

Książka Adriana Selina jest w mojej opinii wybitnym dziełem solidnego rzemiosła historycznego. Nie znajdziemy w niej prostych wyjaśnień, ale jest w niej miejsce na ostrożny optymizm, jest opowieść o wzajemnym, nieśpiesznym poznawaniu się Państwa Moskiewskiego i Europy.

BIBLIOGRAFIA:

Helge Almquist, *Sverige och Ryssland 1595 – 1611*, Uppsala 1907.

Géza Pálffy, *The Habsburg Defence System in Hungary Against the Ottomans in the Sixteenth Century: A Catalyst of Military Development in Central Europe*, w: *Warfare in Eastern Europe, 1500 – 1800*, ed. Brian L. Davies, Leiden – Boston 2012, s. 35-61.

Адриан Селин, *Русско-шведская граница (1617-1700 гг.). Формирование. Функционирование. Наследие. Исторические очерки*, Санкт-Петербург 2016, 859 с.

² Géza Pálffy, *The Habsburg Defence System in Hungary Against the Ottomans in the Sixteenth Century: A Catalyst of Military Development in Central Europe*, w: *Warfare in Eastern Europe, 1500 – 1800*, ed. Brian L. Davies, Leiden – Boston 2012, s. 35-61.

³ Helge Almquist, *Sverige och Ryssland 1595 – 1611*, Uppsala 1907.